

Implementacija normativne kontrole v sistemu COBISS

Marta Seljak, Bojan Štok, Mitja Debeljak, Tadeja Brešar

STROKOVNI ČLANEK

POVZETEK

Opisane so začetne faze projekta implementacije normativne kontrole v sistemu COBISS: analiza imen in predmetnih oznak v vzajemni bazi podatkov COBIB, kreiranje prototipne baze podatkov CONOR in priprava delovne verzije priročnika za COMARC/A, format za normativne podatke. Predstavljen je tudi IZUM-ov predlog postopka implementacije ter temeljna izhodišča, ki so bila upoštevana pri pripravi predloga.

KLJUČNE BESEDE

normativna kontrola, COBISS, COMARC/A, CONOR

Uvod

Normativna kontrola je zelo pomemben del univerzalne bibliografske kontrole, ki mora uporabnikom kataloga zagotavljati, da najdejo vse relevantno gradivo, ki se nanaša na določenega avtorja, korporativno telo, predmetno oznako itd. (1). Pomen normativne kontrole je na splošno še bolj narasel po uvedbi OPAC-a, ki je omogočil tudi končnim uporabnikom, da sami iščejo po elektronskih katalogih in bazah podatkov (2), v primeru online sistema vzajemne katalogizacije COBISS pa še dodatno

ABSTRACT

This paper describes initial phases of the project on implementing authority control in the COBISS system: analysis of names and subject headings in the COBIB union database, generation of the CONOR prototype database and preparation of the working draft of COMARC/A, Format for Authority Data. It also outlines IZUM's proposal for the implementation process along with the basics taken into consideration in the proposal preparation.

KEYWORDS

authority control, COBISS, COMARC/A, CONOR

zaradi bibliografije raziskovalcev, ki se vodi v okviru tega sistema. Zaradi pestrosti jezikov, pisav in črkopisov ter pogostih državno-pravnih sprememb v preteklosti predstavljajo slovenska zgodovinska imena (osebna, zemljepisna in druga) poseben problem. Pri reševanju tega problema je najpomembnejše določiti merodajno znanstveno ustanovo na področju filologije, pristojno za normiranje zgodovinskih imen in njihovo dosledno uporabo na področju knjižničarstva in leksikografije (3). Ker je normativna kontrola časovno in stroškovno zahtevna

naloga, je treba določiti takšno koncepcijo in organizacijo implementacije normativne kontrole v sistemu COBISS, ki bo tudi ekonomsko najbolj upravičena in realizirana v najkrajšem možnem roku. Normativna kontrola mora prispevati h konsistentnosti sistema online vzajemne katalogizacije in s tem kasneje tudi k večkratnemu prihranku stroškov pri uporabi katalogov in baz podatkov, ker je iskanje za različne namene bolj zanesljivo in učinkovito.

Pomena normativne kontrole pri izgradnji bibliografskih baz podatkov so se snovalci sistema COBISS zavedali že v samih začetkih razvoja sistema. Tako so pred enajstimi leti, ko je bil implementiran sistem online vzajemne katalogizacije v sedmih nacionalnih knjižnicah nekdanje Jugoslavije, snovalci sistema z velikim optimizmom poleg drugih funkcionalnosti napovedovali tudi implementacijo normativne kontrole. Dokument z naslovom Razvoj sistema uzajamne katalogizacije kao zajedničke osnove jedinstvenog bibliotečko-informacijskog sistema i sistema naučno-tehnoloških informacija u SFRJ z dne 30. maja 1988 je napovedoval implementacijo v Verziji 1.3 (4).

Napoved se ni uresničila. Že sam globalni šifrant značnic z ustreznimi programskimi kontrolami bi bil boljši od stanja, ki ga imamo sedaj. Tudi rešitve, ki jih ponujajo nekateri ponudniki knjižničnih sistemov za posamezne knjižnice, namreč ne vključujejo kaj bistveno bolj sofisticiranih tehničnih rešitev.

Prvi praktični primer implementacije normativne kontrole v COBISS-u je bil prototip sistema za izgradnjo geslovnika za Nacionalno knjižnico v Beogradu, razvit leta 1992, vendar je bilo delo pri tej nalogi z razpadom nekdanje Jugoslavije opuščeno.

Kasneje smo z raziskovanjem načinov in možnosti implementacije normativne kontrole v sistemu COBISS nepretrgoma nadaljevali, še posebej intenzivno pa smo se temu projektu posvetili v letu 1997 in 1998.

Analiza baze podatkov COBIB (1994)

Leta 1994 je bila analizirana vzajemna baza podatkov COBIB. Cilj analize je bil ugotoviti, katere podatke je možno uporabiti pri vzpostavitvi normativne kontrole (5).

V istem letu je IZUM izdal tudi prevod publikacije UNIMARC/Authorities (6, 7), ki ga je izdala IFLA in je osnova priročnika za format COMARC/A (8).

Analiza je pokazala, da je za osebna imena smiselno uporabiti obstoječe podatke v bazi podatkov COBIB kot pomoč pri vzpostavitvi normativne kontrole osebnih imen; za korporativna imena in predmetne oznake pa to ne bi bilo smiselno, saj so razpoložljivi podatki preveč neenotni in nekonsistentni.

Dejstvo, da lahko pri implementaciji normativne kontrole v COBISS-u deloma uporabimo že obstoječe podatke za osebna imena avtorjev, in kompleksnost projekta sta narekovala razmišljanja v smeri postopne implementacije normativne kontrole, in to najprej za osebna imena avtorjev. Če je ena od glavnih funkcij kataloga ali bibliografije, da razvrsti skupaj publikacije določenega avtorja, potem je enako pomembno, da je avtorjevo ime predstavljeno konsistentno, z ustreznimi referencami na različne oblike imen, pod katerimi bi uporabnik kataloga lahko iskal avtorja (9). Uporabnik, ki išče v katalogu po imenu avtorja, pričakuje, da bodo rezultat iskanja vsa dela tega avtorja in hkrati izključno dela tega avtorja (10).

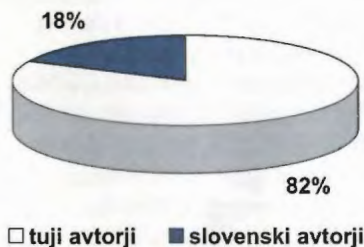

Dodatni argument za prioritarno implementacijo normativne kontrole imen sta aplikacija bibliografij raziskovalcev in eno od osnovnih načel UBCIM-a (Universal Bibliographic Control and International MARC) v okviru IFLE, da je vsak narod oziroma nacionalna bibliografska agencija dolžna določiti normativno obliko imena za svoje nacionalne avtorje (11).

CONOR, V 1.0 (1996)

Prva verzija prototipne baze podatkov CONOR je bila pripravljena oktobra 1996 (12), ko je bilo v COBIB-u 1.052.915 bibliografskih zapisov z 1.408.020 polji osebnih imen.

Kreiranih je bilo 455.208 zapisov, in sicer 82.658 zapisov za slovenske avtorje in 372.550 zapisov za tuje avtorje. Pri 9.023 zapisih so se pojavljala tudi variantna imena - skupaj 10.690.

Slika 1: Struktura baze podatkov CONOR, V 1.0

Prototip je bil maja 1997 predstavljen delovni skupini za normativno kontrolo (13), v kateri sodelujejo strokovnjaki večjih knjižnic.

Namen prvega sestanka delovne skupine je bil ugotoviti interes in možnosti za začetek implementacije normativne kontrole v sistem COBISS. Dejstvo, da

COBISS ne vključuje normativne kontrole, je namreč ena od njegovih bistvenih pomanjkljivosti v primerjavi s podobnimi sistemi po svetu. Obenem pa lahko ugotovimo, da so tudi najnaprednejši bibliografski sistemi normativno kontrolo avtomatizirali v kasnejših fazah, npr. v ZDA leta 1980 (14), to je 10 let po vzpostavitvi online vzajemnega kataloga OCLC. S predstavitve je bilo razvidno, da je prototipna baza podatkov samo pripomoček in da bo potrebnega za to, da bodo zapisi normativni, veliko redakcijskega dela. Za nekatere avtorje je bilo namreč (zaradi neenotnosti vnosa v COBIB) kreiranih več zapisov, po drugi strani pa je bil za nekatere avtorje z enakim imenom kreiran samo po en zapis. Podatki o avtorjih so tudi nepopolni itd. Kljub temu so bili vsi člani delovne skupine enotnega mnenja, da se pri nadaljnjem delu izhaja iz baze podatkov CONOR, V 1.0. Lahko bi se namreč odločili, da delo pri prvi verziji baze podatkov CONOR opustimo in začnemo izgrajevati normativno bazo podatkov od začetka ali da prva verzija služi le kot pomožni vir za prenašanje zapisov v normativno bazo podatkov ipd. Tudi glede odločitve, da se normativna kontrola predmetnih oznak vključi v kasnejših fazah, ni bilo dvoma, čeprav so predstavniki nekaterih knjižnic opozarjali na pomembnost tega segmenta. Predstavniki NUK-a so predlagali, da se v prototipno normativno bazo podatkov vključijo le imena avtorjev iz zapisov za nacionalno bibliografijo v lokalni bazi podatkov NUK od leta 1991 dalje. Drugi člani delovne skupine se s takšnim predlogom nismo strinjali. Končni sklep je bil, da se upoštevajo tudi avtorji iz zapisov za bibliografije slovenskih

raziskovalcev v COBIB-u, in sicer tedaj, ko zapis vsebuje poleg imena avtorja tudi šifro raziskovalca. Vsi drugi zapisi s slovenskimi oblikami imen v COBIB-u pa naj bi bili upoštevani samo v fazi analize. Šifra raziskovalca, ki je bila v sistem COBISS implementirana leta 1995 v okviru projekta bibliografij, namreč omogoča enolično identifikacijo slovenskih raziskovalcev in je prvi korak v normiranju osebnih imen v COBISS-u.

CONOR, V 2.0 (1997)

Na osnovi predhodnih dogovorov je bila druga prototipna baza podatkov CONOR kreirana novembra 1997, ko je bilo v COBIB-u 1.209.761 bibliografskih zapisov. Iz lokalne baze podatkov NUK je bilo upoštevanih 66.409 bibliografskih zapisov, poleg tega pa še 380.074 zapisov iz COBIB-a s skupaj 434.054 polji osebnih imen. Skupaj je bilo v drugi verziji baze podatkov CONOR kreiranih 80.993 zapisov. Od tega je 6.548 zapisov vsebovalo tudi 8.096 variantnih imen.

- ☐ slovenski avtorji iz lokalne baze podatkov NUK
- ☒ slovenski avtorji s šifro raziskovalca v COBIB-u
- ☐ drugi slovenski avtorji v COBIB-u

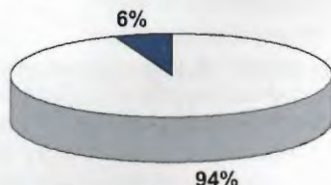
Slika 2: Struktura baze podatkov CONOR, V 2.0, glede na vir

Delovna skupina za normativno kontrolo je bila o rezultatih druge prototipne konverzije in o možnosti za pregledovanje druge verzije baze podatkov CONOR obveščena novembra 1997; istočasno so bili člani skupine povabljeni, da nam sporočijo pripombe in predloge. Januarja 1998 nam je NUK poslal predlog, da se v naslednjo prototipno bazo podatkov CONOR iz lokalne baze NUK vključijo samo tisti avtorji, ki nastopajo v zapisih nacionalne bibliografije za monografske publikacije od leta 1991 dalje s frekvenco pojavljanja v najmanj petih zapisih.

CONOR, V 3.0 (1998)

Tretja verzija prototipne baze podatkov CONOR je bila kreirana aprila 1998, ko je bilo v COBIB-u 1.320.078 bibliografskih zapisov. Iz lokalne baze podatkov NUK je bilo upoštevanih 12.198 zapisov, poleg tega pa še 178.095 zapisov s šiframi raziskovalcev iz COBIB-a s skupaj 250.039 polji osebnih imen.

V tretji verziji baze podatkov CONOR je bilo kreiranih 12.621 zapisov. Pri 2.180 zapisih je bilo 2.955 variantnih imen.

- ☐ slovenski avtorji s šifro raziskovalca v COBIB-u
- ☒ slovenski avtorji v lokalni bazi podatkov NUK

Slika 3: Struktura baze podatkov CONOR, V 3.0, glede na vir

Predlog postopka implementacije (1998)

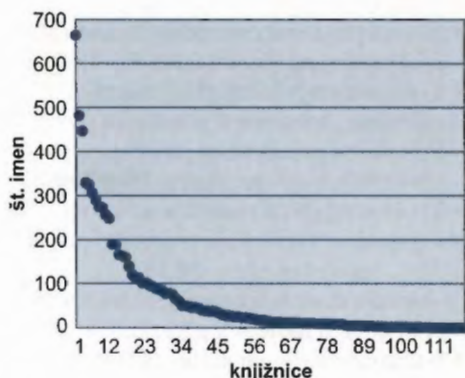
Ob predpostavki, da bomo pri nadaljnji implementaciji normativne kontrole v sistemu COBISS izhajali iz tretje verzije baze podatkov CONOR, ki vsebuje omejeno število redigiranih imen slovenskih avtorjev, smo predlagali naslednji postopek (15):

1. Redigiranje baze podatkov CONOR, V 3.0

Predlagali smo, da:

- zapise, ki so bili kreirani na osnovi bibliografskih podatkov iz lokalne baze podatkov NUK, redigira NUK,
- zapise, ki so bili kreirani na osnovi bibliografskih zapisov s šiframi raziskovalcev v COBIB-u, redigirajo bibliografi iz sodelujočih knjižnic, ki so zadolženi za vodenje bibliografij raziskovalcev.

Redigiranje tretje verzije baze podatkov CONOR naj bi se porazdelilo na 118 knjižnic, vendar je 5.697 zapisov brez šifer organizacij. Največ zapisov - 751 - naj bi redigiral NUK, sledijo Institut Jožef Stefan s 664 zapisi, Biotehniška fakulteta s 482 zapisi itd. Iz porazdelitve na sliki 4 je razvidno, da naj bi 96 knjižnic redigiralo po manj kot sto zapisov in samo 23 knjižnic več kot sto zapisov, kar pomeni, da bi bilo možno nalogo izvesti v sprejemljivih časovnih okvirih. Za pomoč pri redigiranju bi bilo možno pripraviti kontrolne sezname na osnovi šifre raziskovalne organizacije.

Slika 4: Porazdelitev števila normativnih zapisov glede na število knjižnic

2. Sprejem odločitve o načinu povezovanja bibliografskih zapisov z normativnimi

Predlagali smo povezovanje s pomočjo podpolja 3. Podpolje se vnaša v polja 70X v bibliografskih zapisih in tudi v nekatera polja v normativnih zapisih. Kot številko zapisa smo predlagali identifikacijsko številko normativnega zapisa.

3. Priprava priročnika COMARC/A, V 1.0

Vzporedno s pripravo tretje prototipne baze podatkov CONOR je bila v letu 1998 pripravljena tudi delovna verzija priročnika COMARC/A, ki je povzet pretežno po publikaciji UNIMARC/Normativni podatki in oblikovno prirejen priročniku za format COMARC/B za bibliografske podatke. V prvi delovni verziji so vključeni predvsem opisi tistih polj oziroma podpolj, ki se nanašajo na normativno kontrolo osebnih imen. Tako so bila izpuščena vsa navodila, razen v uvodnem delu, in tudi primeri:

- ki niso povezani z normativno kontrolo osebnih imen,
- ki ne ustrezajo katalogizacijskim pravilom, opisanim v priročniku Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga avtorice Eve Verone,
- ki se nanašajo na značnice v vzporednem jeziku ali vzporedni pisavi.

V zapisih, ki so bili kreirani s konverzijo, so bili dodani naslednji podatki:

- kriterij, po katerem je bil zapis kreiran,
- frekvenca pojavljanja imena avtorja v COBIB-u,
- šifra raziskovalca,
- šifra raziskovalne organizacije.

Pred vzpostavitev normativne kontrole je treba dopolniti in izdati priročnik za format COMARC/A za normativne podatke.

4. Konverzija vzajemne baze podatkov COBIB in vseh lokalnih baz podatkov

Pred vzpostavitev normativne kontrole je treba izvesti konverzijo vseh lokalnih baz podatkov v sistemu in konverzijo vzajemne baze podatkov COBIB. Predlagali smo natančen algoritem za zapise, ki vsebujejo šifre raziskovalcev. Za ostale zapise smo nameravali konverzijo izvesti po takem algoritmu, kot bi ga predlagal NUK.

5. Dopolnitev programske opreme COBISS/Katalogizacija, kasneje tudi drugih programskih segmentov

Pri ažuriranju polj za osebna imena v bibliografskih zapisih in pri shranjevanju bibliografskih zapisov smo predlagali sledeče dopolnitve:

- Pri vnosu osebnega imena bi katalogizator preveril obstoj ustreznega normativnega zapisa, nato bi se podpolje 3 za povezavo bibliografskih zapisov z normativnimi vpisalo programsko.
- Polja za kazalke bi morali zaradi iskanja v segmentu COBISS/OPAC in zaradi nekaterih izpisov kljub normativni kontroli obdržati. Po vnosu podpolja 3 bi katalogizator dobil seznam kazalk iz normativnega zapisa in izbrane kazalke bi se prenesle v bibliografski zapis programsko.
- Podpolje 3 bi bilo v bibliografskih zapisih obvezno za vsa imena, ki se pojavijo v normativni datoteki, za kar bi obstajala programska kontrola.
- V bibliografski zapis ne bi bilo možno vnesti značnice, ki se v normativni bazi podatkov pojavi kot kazalka.

6. Pristojnosti posameznih institucij pri ažuriranju in redigiranju baze podatkov CONOR

Potreben je dogovor.

Predlog postopka implementacije normativne kontrole naj bi obravnavali na sestanku delovne skupine junija 1998 (16).

Na željo predstavnikov NUK-a smo se sestali v NUK-u še pred sestankom delovne skupine. Žal predloga postopka implementacije, ki smo ga pripravili v IZUM-u, ni bilo možno predstaviti. Predstavniki NUK-a so nas namreč takoj na začetku sestanka presenetili s popolnoma spremenjenimi stališči glede izhodišč implementacije normativne kontrole. Diametralno nasprotno izhodišče, da se v bazo podatkov CONOR vključijo vsi avtorji in ne samo slovenski, kot je bilo dogovorjeno na predhodnih sestankih delovne skupine za normativno

kontrolo, namreč bistveno vpliva na postopek implementacije.

Na sestanku delovne skupine za normativno kontrolo smo predstavili:

- bazo podatkov CONOR, V 3.1,
- delovno verzijo priročnika COMARC/A za normativne podatke,
- Predlog nadaljnjih postopkov pri implementaciji normativne kontrole imen v sistemu COBISS.

Predstavniki NUK-a so predstavili svoj predlog in udeležencem razdelili dokument Izhodišča za delovanje normativne datoteke v COBISS (junija 1998 so nam poslali dopolnjen dokument z enakim naslovom).

Obravnavava IZUM-ovega Predloga nadaljnjih postopkov pri implementaciji normativne kontrole imen v sistemu COBISS tudi na sestanku delovne skupine ni bila možna.

Če odmislimo vprašanja, ki se nanašajo na spremembo izhodišča o vključitvi vseh avtorjev iz COBIB-a v bazo podatkov CONOR, ostajajo številna druga odprta vprašanja.

Nekatera stališča in zahteve iz predloga NUK-a (17) so za kooperativni sistem, kot je COBISS, nesprejemljive ter z vidika potrebnih virov nerealne:

- zahteva, da bo bazo podatkov CONOR redigiral samo NUK,
- zahteva po ločenem obravnavanju postopkov testiranja za NUK in druge knjižnice,
- zahteva po ločenem obravnavanju lokalne baze podatkov NUK in drugih lokalnih baz podatkov,
- izločanje bibliografskih zapisov iz COBIB-a ter brisanje značnic iz bibliografskih baz podatkov,

- zahteva, da se v segment COBISS/OPAC vključi iskanje po avtorjih izključno prek normativne datoteke,
- zahteva, da se pred začetkom implementacije dopolnijo vsi segmenti programske opreme COBISS.

Izhodišča IZUM-ovega predloga implementacije normativne kontrole

V svetovni literaturi obstaja zelo veliko teoretičnih in praktičnih prispevkov o normativni kontroli, iz katerih se lahko veliko naučimo in tudi povzamemo. Kljub temu pa imajo pri implementaciji normativne kontrole odločilno vlogo cilji, ki jih želimo doseči, in dejansko stanje, v katerem se sistem ali knjižnica(-e) nahaja(-jo). V obstoječem stanju so pomembni predvsem koncepcija in organiziranost bibliografskega sistema, utečeni ročni ali avtomatizirani postopki, število bibliografskih zapisov, število usposobljenih katalogizatorjev itd. Gotovo bo pristop k implementaciji drugačen, kot je bil npr. pristop OCLC-ja ali Kongresne knjižnice, ki je ročno evidentirala normativna imena že od konca 19. stoletja (18).

Pred začetkom implementacije je treba rešiti in uskladiti številne dileme, poleg tega pa je treba oceniti stopnjo potrebne normativne kontrole z vidika racionalnosti in razpoložljivih kadrovskih zmogljivosti (19). Nekateri poznavalci namreč menijo, da je normativna kontrola imen smiselna le tedaj, ko to ime postane predmet iskanja ali pa zanj obstaja toliko oblik oziroma tako različne oblike, da predstavljajo oviro za uspešno iskanje (20).

Pri pripravi predloga postopka implementacije smo izhajali predvsem z

izhodišč, ki so bila načrtovana na prvem sestanku delovne skupine za normativno kontrolo:

- izgradnja konsistentne normativne baze podatkov, ki bo zagotavljala višji kvaliteten nivo bibliografskih zapisov,
- možnost mednarodne izmenjave normativnih zapisov za slovenske avtorje,
- možnost prevzemanja normativnih zapisov za tuje avtorje iz tujih normativnih baz podatkov,
- vzpostavitev konsistentnega stanja za obstoječe bibliografske zapise v okviru danih možnosti.

Hkrati smo upoštevali tudi izkušnje tujih sistemov ter jih prilagodili in optimizirali za razmere v COBISS-u.

Glavne dileme, na katere je treba najti odgovore, so naslednje:

1. Centralizirana baza podatkov ali distribuirane baze podatkov

COBISS - sistem online vzajemne katalogizacije obsega več kot 200 distribuiranih lokalnih baz podatkov posameznih knjižnic, ki so povezane z vzajemno bazo podatkov COBIB. Konsistentnost lokalnih baz podatkov s COBIB-om zagotavljajo tehnično zahtevni postopki kreiranja in redigiranja bibliografskih zapisov.

Pri pripravi predloga postopkov implementacije normativne kontrole smo izhajali iz centralizirane baze podatkov CONOR. Z implementacijo distribuiranih lokalnih normativnih baz podatkov bi se namreč obstoječi postopki ažuriranja in redigiranja še dodatno zapletli, razen tega pa bi ogrozili osnovni cilj, to je enotnost normiranja imen v sistemu.

Slabost centralizirane normativne baze

podatkov je v tem, da ne bo odražala stanja v lokalni bazi podatkov posamezne knjižnice.

2. Popolna - selektivna

Odločitev o selektivnem pristopu pri izgradnji normativne baze podatkov je bila sprejeta na prvem sestanku delovne skupine za normativno kontrolo. Pri zahtevi, da se v bazo podatkov CONOR najprej vključijo samo slovenski avtorji iz lokalne baze podatkov NUK, ki so v nacionalni bibliografiji od leta 1991 dalje, je vztrajal predvsem NUK.

Kriterij selekcije je bil sicer razširjen tudi na imena avtorjev iz COBIB-a, ki vsebujejo šifre raziskovalcev, ter za potrebe analize tudi na vsa druga slovenska imena iz COBIB-a. Temu izhodišču je bil prilagojen predlog postopka implementacije normativne kontrole.

Oba pristopa imata prednosti in pomanjkljivosti.

1. Popolna normativna datoteka

Prednosti:

- omogočeno je iskanje po avtorjih prek normativne datoteke,
- zajezi se "produkcija" napak, ki nastajajo pri vnosu imen avtorjev.

Slabosti:

- pred vzpostavitvijo normativne kontrole je treba redigirati veliko zapisov,
- če tega ne naredimo, baza podatkov ni normativna, saj v njej ostanejo vse napake, ki smo jih prej imeli v bibliografskih bazah podatkov.

2. Selektivna normativna datoteka

Prednosti:

- zapise je možno redigirati v realnem času, ker je baza podatkov dovolj majhna,

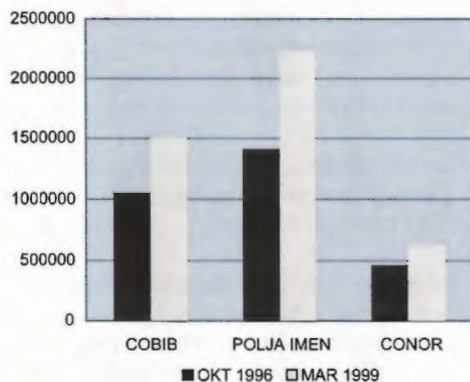

- dobimo čisto bazo, ki je v pomoč katalogizatorjem.

Slabost:

- iskanje po avtorjih prek normativne baze podatkov ni smiselno, ker v njej ni vseh avtorjev.

Dilema pri odločitvi o popolni ali selektivni normativni kontroli v COBISS-u je prisotna predvsem zaradi velikega števila imen, ki bi jih bilo treba redigirati. Prirast bibliografskih zapisov za več kot 400.000 in s tem polj z osebnimi imeni avtorjev za več kot 800.000 ter potencialnih zapisov v bazi podatkov CONOR za več kot 170.000 (od prve konverzije do 30. marca 1999) je razviden z naslednje slike.

Slika 5. Prirast zapisov/imen v bazah podatkov COBIB in CONOR

Pogoja, da je baza podatkov imen normativna, sta (21):

- v normativni bazi podatkov mora za posameznega avtorja obstajati natanko en normativni zapis,
- normativna oblika imena mora povsem nedvoumno identificirati določeno osebo (avtorja).

Dokler normativni zapisi poleg značnic ne vsebujejo tudi opomb in drugih dodatnih informacij, še ne moremo govoriti o normativnih datotekah, ampak le o normativnih seznamih (22). Po drugi strani pa je treba upoštevati, da so normativne datoteke orodje za katalogizacijo in ne smejo vsebovati odvečnih informacij, ampak le elemente, potrebne za identifikacijo entitet, npr. osebnih imen. Paziti je treba tudi na zasebnost navedenih oseb in upoštevati tovrstne zakone (23).

Pri inicialni konverziji je težava tudi to, da bo za avtorje z enakim imenom, za katere v bibliografskih bazah podatkov ni enolične značnice, kreiran en normativni zapis. Kdo bo jamčil, da se bodo pred občasnimi avtomatskimi usklajevanji normativne in bibliografskih baz podatkov te napake dosledno odpravile, saj povraten postopek ni vedno možen? V IZUM-u imamo namreč slabe izkušnje s podobnimi avtomatskimi konverzijami. Za primer navajamo konverzijo baze podatkov UMB v sklopu projekta bibliografij, ko so morali IZUM-ovi bibliotekarji v kratkem času redigirati približno 6.000 zapisov, če smo hoteli projekt uspešno zaključiti (24).

Vprašljiva je tudi smiselnost normiranja imen avtorjev, ki v bibliografski bazi podatkov nastopajo samo enkrat in običajno je takih 60 % (25), ali celo imen vseh avtorjev, katerih imena nastopajo vedno v isti obliki (brez variantnih oblik), takih pa je lahko več kot 80 % (26). Eden od kriterijev selekcije so lahko tudi naslednje kategorije imen (27): imena kot predmetne oznake, sestavljeni priimki, priimki z ločenim prefiksom, ženska imena z možno spremembo, imena, pri katerih je prvi element vnosa različen od priimka, najpogostejši priimki itd.

Podoben razmislek velja tudi za originalno kreiranje imen za tuje avtorje, saj jih je možno pridobiti iz tujih normativnih baz podatkov. Cilj raznih projektov, med katerimi sta še posebej poznana projekta AAAP (28) in AUTHOR (29), je prav mednarodna izmenjava normativnih zapisov. Internetna tehnologija in standardi, kot je npr. ANSI Z39.50, omogočajo, da cilji, ki so bili dolga leta le sanje nekaterih bibliotekarskih zanesenjakov, postanejo tudi realnost. Seveda je pri tem odločilna tudi stopnja fleksibilnosti kreatorjev in implementatorjev katalogizacijskih pravil.

3. Način povezave bibliografskih in normativnih zapisov - prek identifikacijske številke - da ali ne?

UNIMARC predvideva povezovanje med bibliografskimi in normativnimi zapisi s pomočjo podpolja 3, ki ga dodajamo poljem, ki so podvržena normativni kontroli. V podpolje vpišemo identifikacijsko številko ustreznega normativnega zapisa.

Najbolj razširjen format - USMARC - te povezave ne pozna. Za povezavo služi popolno ujemanje imen v bibliografskih in normativnih zapisih. Vendar pa tudi nekateri strokovnjaki iz ZDA, kjer uporabljajo format USMARC, predlagajo uvedbo povezave prek identifikacijske številke (30).

Z ustrezno programsko podporo lahko z obema metodama izpeljemo podobne funkcije. Razlika je v tem, da je brez uporabe podpolja 3 po spremembi značnice v normativni bazi podatkov treba takoj popraviti vse bibliografske zapise v vseh lokalnih in v vzajemni bazi podatkov. V nasprotnem primeru pa je to mogoče narediti kasneje, npr. nekajkrat

letno, zato smo predlagali povezovanje s pomočjo podpolja 3.

4. Kaj z obstoječimi bibliografskimi zapisi - popravljati ali ne?

Ker smo predlog gradili na predpostavki, da se v normativno bazo podatkov CONOR inicialno s konverzijo vpišejo samo določeni avtorji, smo predpostavili tudi, da katalogizatorji ne bodo redigirali vseh imen avtorjev v lokalnih bibliografskih bazah podatkov in s tem tudi v COBIB-u.

Seveda bi bilo idealno, če bi pri vzpostavitvi normativne kontrole imen imeli redigirana vsa imena tudi v bibliografskih bazah podatkov, vendar to ni izvedljivo. V tem primeru bi lahko v programski opremljeni uvedli nekatere avtomatske postopke, ki jih ob neprečiščenih bazah podatkov ne bomo mogli uvesti.

5. Avtomatizmi pri kreiranju in dopolnjevanju bibliografskih in normativnih zapisov

Izbira avtomatizmov pri kreiranju in dopolnjevanju bibliografskih in normativnih zapisov je odvisna predvsem od odločitev, opisanih v predhodnih štirih točkah.

Po IZUM-ovem predlogu si pri vnosu osebnih imen v bibliografsko bazo podatkov pomagamo s pregledovanjem seznama podobnih imen, iz katerega lahko izberemo ustrezno značnico. Pri tem se podpolje 3 doda avtomatsko. Zaradi odločitve o selektivni normativni bazi je treba dopustiti vnos osebnega imena v bibliografsko bazo podatkov, čeprav v bazi podatkov CONOR ni ustreznega zapisa. V bibliografsko bazo

podatkov ne bi bilo možno shraniti tistih imen, ki se samo do določila ujemajo z nekim imenom, ki že nastopa v bazi podatkov CONOR. V bibliografski zapis ne bi mogli vnesti značnice, ki v bazi podatkov CONOR obstaja kot variantna značnica.

Pri spremembi enotne značnice v normativnem zapisu je ta še vedno povezana z bibliografskimi zapisi zaradi povezave prek podpolja 3. Globalne spremembe popravljenih (novih) značnic v vseh COBISS-ovih bibliografskih bazah podatkov bi izvajali občasno s konverzijami.

Po vzpostavitvi normativne kontrole zapisov v bazi podatkov CONOR ne bi več brisali, ampak samo označevali za brisanje. V zapis, označen za brisanje, bi vnesli identifikacijsko številko veljavnega zapisa, ki bi jo v bibliografskih zapisih popravili pri občnih konverzijah. Katalogizator bi lahko v normativni zapis vnesel podatek o tem, ali naj se pri konverziji v bibliografske zapise z ustreznimi osebnimi značnicami vpiše podpolje 3.

Implementacija normativne kontrole in tehnološka prenova COBISS-a

Implementacija normativne kontrole v sistemu COBISS žal ni odvisna samo od želja, ampak tudi od možnosti in kadrovskih zmogljivosti, ki so na voljo. Če zanemarimo stanje v knjižnicah, je situacija z vidika IZUM-a naslednja. V predlogu postopka implementacije normativne kontrole smo predvideli samo najnujnejše dopolnitve programske opreme COBISS, in to predvsem segmenta COBISS/Katalogizacija, ki celo vrsto potrebnih orodij že vključuje. V segment COBISS/OPAC je možno

vključiti bazo podatkov CONOR na podoben način, kot so vključene specializirane baze podatkov. Za izpise pa smo predvideli uporabo obstoječih orodij segmenta COBISS/Izpisi.

Razlog za to je prioritetni razvoj programske opreme COBISS3 na novi tehnološki platformi. Vse razvojne zmogljivosti, ki se uporabijo za dopolnjevanje programske opreme COBISS, gredo namreč v škodo razvoja programske opreme COBISS3, kar zahteva skrbno tehtanje upravičenosti vlaganja v dopolnjevanje stare programske opreme.

Obstaja pa še en odločilen dejavnik. Če hočemo zagotoviti možnost postopnega prehoda knjižnic na sistem vzajemne katalogizacije na novi tehnološki platformi, je treba zagotoviti popolno kompatibilnost programske opreme COBISS/Katalogizacija in COBISS3/Katalogizacija. To pomeni, da normativne kontrole ne bo mogoče implementirati v prvo verzijo segmenta COBISS3/Katalogizacija, če ne bo implementirana v segment COBISS/Katalogizacija. To bi pomenilo možnost implementacije šele v drugi verziji programske opreme COBISS3/Katalogizacija. Začetek razvoja prve verzije segmenta COBISS3/Katalogizacija je predviden v letu 2000, zato bi bilo nujno implementirati normativno kontrolo v segment COBISS/Katalogizacija do konca leta 1999. Če nam to ne uspe, se pomakne implementacija normativne kontrole v leto 2003.

Zaključek

Pogoj za začetek implementacije normativne kontrole v sistem COBISS je

kompromis želja in možnosti sodelujočih knjižnic in bibliografskega servisa IZUM. Še posebej je pomembno, da se strokovnjaki, ki sodelujejo v delovni skupini za normativno kontrolo, zavedajo odgovornosti za sprejete odločitve. Pozitivne ali negativne posledice se bodo odrazile v vseh knjižnicah, ki sodelujejo v sistemu vzajemne katalogizacije, pa tudi v knjižnicah in pri uporabnikih, ki sistem COBISS samo uporabljajo. V IZUM-u se zavedamo te odgovornosti, obenem pa se zavedamo tudi pomena optimalne izrabe razpoložljivih razvojnih zmogljivosti. Ne želimo, da se ponovijo napake iz preteklosti. Najbolj drastičen primer je bil hierarhični opis monografskih publikacij v več delih, ki ga dopušča format UNIMARC. Za odpravo posledic napačne odločitve pri vzpostavitvi sistema vzajemne katalogizacije so bila potrebna številna usklajevanja glede formata COMARC/B, ki so jim sledile dopolnitve programske opreme (31, 32, 33, 34). Odpravljanje posledic napačne odločitve je terjalo od IZUM-a veliko razvojnih zmogljivosti, knjižničarji pa morajo hierarhično povezane zapise še sedaj po potrebi popravljati in dopolnjevati. V času od zadnjega sestanka delovne skupine za normativno kontrolo smo med drugim analizirali možnosti prevzemanja zapisov iz tujih normativnih baz podatkov in pripravili gradivo (35), v teku pa je tudi analiza možnosti prevzemanja tujih bibliografskih zapisov. Orodja za prevzemanja podatkov iz tujih baz podatkov bodo lahko knjižnice uporabile ne glede na usodo projekta implementacije normativne kontrole.

Viri:

1. TILLET, Barbara B. 21st Century Authority Control: What Is It and How Do We Get There? <http://www.oclc.org/oclc/man/9391ausy/tillet.htm>
2. Boss, Richard W. Technical services functionality in integrated library systems. 1995. Library Technology Report, vol. 31, no. 6
3. Znanstveni skup Normizacija osebnih imena u knjižničarstvu i leksikografiji, Zagreb, 15-16.05.1996. Zbornik radova. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1996.
4. Jugoslovenski bibliografski institut, Računski centar Univerziteta u Mariboru. Razvoj sistema uzajamne katalogizacije kao zajedničke osnove jedinstvenog biblioteko-informacijskog sistema i sistema naučno-tehnoloških informacija u SFRJ : predlog. Beograd ; Maribor, 30.5.1988
5. Vzpostavitev normativne kontrole: preučitev možnosti tvorbe začetne normativne baze. Maribor : IZUM, interni dokument, 12.12.1994
6. UNIMARC/Authorities : universal format for authorities. Muenchen ; London ; New York ; Paris : K. G. Saur, 1991. IFLA UBCIM Publications. ISBN 3-598-10986-5
7. UNIMARC/Normativni podatki : univerzalni format za normativne podatke. Maribor : Institut informacijskih znanosti, 1994. ISBN 86-82047-00-4
8. COMARC/A format za normativne podatke : delovno gradivo za sestanek junija 1998. Maribor : Institut informacijskih znanosti, 1998
9. BEAUDIQUEZ, Marcelle, BOURDON, Francoise. Management and use of name authority files : personal names, corporate bodies and uniform titles. Muenchen ; London ; New York ; Paris : K. G. Saur, 1991. IFLA UBCIM Publications. ISBN 3-598-10989-X
10. TAYLOR, Arlene G. Variations in Personal Name Access Points in OCLC Bibliographic Records. Library Resources & Technical Services. April 1992, vol. 36, no. 2, str. 224-241.
11. International Conference on National Bibliographies (Paris, 1977). Final report. Paris : Unesco, 1978
12. DEBELJAK, Mitja. Priprava prototipne normativne baze podatkov CONOR/Imena. COBISS obvestila, 1997, let. 2, št. 1, str. 20-21
13. Zapisnik s posveta na temo "Normativna kontrola v okviru sistema COBISS". http://www.izum.si/si/zapisniki/del_skup/1997/97_03.htm
14. OCLC's automated authority control strategy. July 1995.

- <http://www.oclc.org/oclc/promo/9309auth/9309.htm>
15. Predlog nadaljnjih postopkov pri implementaciji normativne kontrole imen v sistem COBISS : dopis št. 0206/02-tb. Maribor : IZUM, 03.06.1998.
 16. Zapisnik s posveta delovne skupine za normativno kontrolo.
http://www.izum.si/si/zapisniki/del_skup/normativna_kontrola_1998_06_23.html
 17. Narodna in univerzitetna knjižnica. Izhodišča za delovanje normativne datoteke v COBISS. Ljubljana : NUK, 1998
 18. CDMARC Names: reference manual. Washington, D.C.: Library of Congress, 1992.
 19. TILLET, ibid.
 20. YOUNGER, Jennifer A. Reframing the Authority Control Debate.
<http://www.oclc.org/oclc/man/9391ausy/younger.htm>
 21. CLACK, Doris Hargrett. Authority control : principles, applications and instructions. Chicago ; London : American Library Association, 1990. ISBN 0-8389-0516-1
 22. BEAUDIQUEZ, Marcelle, BOURDON, Francoise, ibid.
 23. BOURDON, Francoise. International Cooperation in the Field of Authority Data: an Analytical Study with Recommendations. Muenchen ; New Providence ; London ; Paris : K.G.Saur, 1993. IFLA UBCIM Publications. ISBN 3-598-11169-X
 24. SELJAK, Marta. Novosti pri vodenju bibliografij v okviru sistema COBISS. COBISS obvestila, 1996, let. 1, št. 2, str. 3-5
 25. CALHOUN, Karen. Characteristics of member-established headings in the OCLC database.
<http://www.oclc.org/oclc/man/authconf/calhoun.htm>
 26. FULLER, Elizabeth E. Variation in Personal Names in Works Represented in the Catalog. V: Barbara B. Tillett (ed.). Authority Control in the Online Environment. New York ; London : The Haworth Press, 1989, str. 75-95
 27. BOGAN, Ruth. Identifying Personal Name Headings with Cross References: A Study to Measure the Effectiveness of Selective Authority Control in a Public Library Database.
<http://www.oclc.org/oclc/man/authconf/bogan.htm>
 28. DANSKIN, Alan. The Anglo-American Authority File: Implementation of Phase 2, International Cataloguing and Bibliographic Control. October/December 1998, vol. 27, no. 4, str. 72-73
 29. ZILLHARDT, Sonia, BOURDON, Francoise. AUTHOR project final report. Bibliotheque Nationale de France, 1998
 30. BARNHART, Linda. Access control records: prospects and challenges. <http://www.oclc.org/oclc/man/authconf/barnhart.htm>
 31. Stručni svet sistema uzajamne katalogizacije. Zapisnik sa 1. sednice Radne grupe za monografske publikacije. Beograd, 1991
 32. URBAJS, Alojz, ŠTOK, Bojan. Redakcijska funkcija v pogojih kooperativne gradnje YUBIB. Knjižnica, 1991, let. 35, št. 2/3, str. 123-129.
 33. Zapisnik 1. seje Delovne skupine za hierarhijo.
http://www.izum.si/si/zapisniki/del_skup/hierarhija_01_1994_03_28_au.htm
 34. Zapisnik 2. seje Delovne skupine za hierarhijo.
http://www.izum.si/si/zapisniki/del_skup/hierarhija_02_1994_06_10_au.htm
 35. DOBERŠEK, Milena. Analiza možnosti prevzemanja zapisov iz tujih normativnih baz podatkov. COBISS obvestila, 1999, let. 4, št. 1